

worden geïllustreerd met oude en hedendaagse foto's en afbeeldingen van oude schilderijen over het feest. Uiteraard is dit deel niet overal even lang: zo blijkt er bijvoorbeeld meer onderlinge overeenstemming in de viering van Sinterklaas dan in die van Pinksteren. Het eind van elk hoofdstuk bevat de verschillende liedteksten. Bij sommige van de liederen staat ook de melodie afgedrukt. Van elk feest is minstens één van de liederen te beluisteren op de bijbehorende cd.

Nederlandse jaarfeesten is niet zomaar een verzameling van weetjes en feitjes geworden. Dat gevaar was er waarschijnlijk wel, want het beschrevene is zeer diffuus en niet goed afgebakend in de tijd. De strakke indeling in hoofdstukken geeft elk feest een eigen gezicht. Het is echter niet duidelijk in hoeverre de feesten alomvattend zijn behandeld. Het zal toch niet zo zijn dat alle pinksterblomgebruiken in hoofdstuk acht zijn terechtgekomen? De auteurs vermelden wel dat hun bronnen vaak niet helder zijn op details als precieze achtergronden of periode. Hoe zij evenwel hun liederen en gebruiken hebben gekozen, wordt niet duidelijk. Sommige gebruiken krijgen meer details mee dan andere. Uiteindelijk lijkt dit boek het meeste nieuws te leveren op het vlak van de muziek. Over de herkomst en achtergronden van feesten als bijvoorbeeld carnaval zijn al veel boeken geschreven die dieper op de stof ingaan. Herman Pleij (overigens ook gebruikt door de auteurs) biedt meer inzicht in carnaval dan de paragraaf 'De blauwe schuit' in dit boek. Kruijswijk en Nesse hebben echter wel echt werk gemaakt van de reconstructie van zowel teksten als melodieën van traditionele muziek.

De bibliografie is gesplitst in twee delen: enerzijds de boeken die zijn gebruikt als naslagwerk over de feestgebruiken en de achtergronden daarvan, anderzijds de lijst met de geraadpleegde oude lied- en muziekboeken. Het is bijzonder te zien hoeveel literatuur de auteurs boven water hebben weten te krijgen. Eenieder met interesse in Nederlandse traditionele muziek zal aan dit boek veel plezier beleven. Maar ook iedereen die meer wil weten over de feestdagen die wij nog altijd kennen, kan met *Nederlandse jaarfeesten* goed vooruit. En nogmaals: de cd is zeker het beluisteren waard!

S. E. Wubbolts-de Boer

G. Goorhuis, J. Oude Nijhuis, ed., *Plechelmus. Zijn kerk, liturgie en kapittel te Oldenzaal. Bijdragen over de heilige, zijn kerk en liturgie bij gelegenheid van het 1050-jarig jubileum van de translatie der relieken van Plechelmus naar Oldenzaal* (Zutphen: Walburg pers, 2005, 254 blz., € 39,95, ISBN 90 5730 353 1).

De bundel *Plechelmus. Zijn kerk, liturgie en kapittel te Oldenzaal* geeft een overzicht van het onderzoek naar de stichter van de kerk en de historische ontwikkelingen. Bisschop Balderik van Utrecht liet in 954 de eerder gebouwde Silvesterkerk, mogelijk rond 765 door Plechelmus gesticht, herbouwen. De bisschop verbond een kapittel met zestien kanunniken en Plechelmus als patroonheilige aan de kerk. Zo werd Oldenzaal tot een kerkelijk en bestuurlijk centrum. In de publicatie worden de volgende thema's behandeld: de persoon, het materiële bouwwerk, het kapittel, de kerkelijke beleving en de bronnen.

Plechelmus werd volgens de overlevering aan het eind van de zevende eeuw in Schotland geboren en kwam met Wiro en Odger voor missiewerk naar de Nederlanden, waar hij stierf op 15 juli 768. Over deze periode is weinig met grote stelligheid te zeggen. Velen meenden dat Plechelmus nooit in Oldenzaal is geweest, al zijn er sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw tegenstemmen, die deze opvatting met argumenten bestrijden. De meeste auteurs in deze bundel kiezen voor de laatstgenoemde visie. De politieke context van zijn optreden wordt geplaatst in de regeringsperiode van Pepijn III. De Angelsaksische missionering in de Nederlanden kwam via Utrecht en Echternach. Het klooster in Echternach, zelf gesticht in 648, stichtte op zijn beurt de abdij te Prüm in de Eifel. Prüm had bezittingen in en om Oldenzaal en ontving afdrachten hiervan. Oldenzaal was oorspronkelijk een koningsgoed, waarvan vermoedelijk één deel werd geschonken aan een wereldlijk heer en het andere deel aan het klooster Prüm. Uit de goederenlijst van Prüm van 893 is te herleiden dat er toen al een priester in Oldenzaal moet zijn geweest. Anders dan hier op pagina 17 wordt gesuggereerd, komt de bijbehorende kerk echter *niet* in die goederenlijst voor en stond dus vermoedelijk niet op het domein van het klooster, maar op de andere helft van het landgoed. Waarschijnlijk heeft bisschop Balderik het wereldlijke deel met kerk uit een erfenis ontvangen en het vervolgens geschonken aan de kerk van Utrecht. Er zijn aanwijzingen dat er banden waren tussen Balderik, zijn familie en Twente. Betekenisvol is in deze zijn herbegrafenis in de Oldenzaalse kerk, volgens de grafsteen in 1481.

De *Verbroederingsboeken* laten op andere wijze verbindingen zien, want in die boeken werden de gebedsverplichtingen van een klooster opgeschreven. Er werd niet alleen gebeden voor de eigen bewoners, maar ook voor de gestorvenen en voor hen die het klooster verlaten hadden om elders te missioneren. De boeken bevatten tevens de namen van kloosterlingen uit andere kloosters, zodat er een geestelijk netwerk ontstond.

De *Vita* van Plechelmus staat in verband met de verheffing en translatie van zijn beenderen door Balderik. Alle kapittelkerken die Balderik buiten zijn bisschopsstad stichtte of herbouwde, kregen een heilige en daar hoorde een *Vita* bij. Een Middelnederlandse versie is mogelijk in Deventer geschreven, anderen menen in het nabij gelegen vrouwenklooster te Diepenveen.

Rond 1150 werd met de bouw van de Romaanse kerk begonnen. Het gebruikte zandsteen kwam uit groeven van het nabij gelegen Bentheim. De auteur, H. Lenferink, die op de bouwgeschiedenis van de kerk gepromoveerd is, maakt duidelijk dat de politieke en religieuze hervormingen zichtbaar werden in de kerkbouw. Hij wijst op de duidelijk Saksische bouwsignatuur van de kerk, terwijl men vroeger meende dat de kerk in een Utrechtse stijl is gebouwd. De Plechelmuskerk is volgens hem een kopie van de grafkerk van koning Lotharius III (overleden 1137) te Königslutter in het hertogdom Saksen. De grafkerk heeft als patroonheilige Ursula en de 11.000 maagden, en één van de altaren in de kerk van Oldenzaal heeft eveneens een relik van deze patroonheilige. Zeer waarschijnlijk heeft dezelfde bouwploug uit Lombardije die het *ciborium*gewelf van de grafkerk maakte het ook in Oldenzaal uitgevoerd. Een *ciborium* is eigenlijk een baldakijn, dat meestal is geplaatst boven een troon of altaar.

De kerk in Oldenzaal was een bisschoppelijke kapittel- en parochiekerk in één, een in Nederland in de tiende tot twaalfde eeuw weinig voorkomende combinatie. Het kapittel was een centrum van onderwijs, bestuur en missiewerkzaamheden met een eigen immuniteit. Er was vanaf de dertiende eeuw een eigen *scriptorium*, getuige de vele akten die er afgeschreven zijn, en een zekere boekproductie, waarvan exemplaren in Noord-Duitsland zijn terechtgekomen.

De spirituele beleving komt in de hoofdstukken over de liturgie van het kapittel en het officie van Plechelmus aan de orde. Het officie, het kerkelijke uren gebed, van Plechelmus is grotendeels samengesteld uit gezangen van het officie van Bernardus van Clairvaux en van andere heiligen. Het wordt hier musicologisch gereconstrueerd en geanalyseerd.

De wederwaardigheden van de archieven en oude boeken zijn boeiend om te lezen. Branden, rampen en de reformatie worden genoemd als de archiefvernietigers. De rol van pastoor Johannes Geerdink (1803-1879) als collectioneur van archivalia en zijn betekenis voor de Twentse kerkelijke geschiedenis worden belicht. Ook anderen lieten zich in dit opzicht niet onbetuigd, en als de bisschop een parochie visiteerde, stroopte zijn secretaris de zolders van de pastorie en de kerk af op zoek naar waardevolle archivalia.

Het is een uitermate informatief boek; de auteurs zijn specialisten op deelaspecten, wat in enkele gevallen de leesbaarheid niet ten goede komt. Dit neemt niet weg dat het een prachtige publicatie is.

Gijs Boon

R. van Uytven, e. a., ed., *Geschiedenis van Brabant. Van het hertogdom tot heden* (Zwolle: Waanders, Leuven: Davidsfonds, 2004, 720 blz., ISBN 90 8526 101 5).

Deze fraai geïllustreerde synthese is de vrucht van veertien jaar werk en verschijnt voor het eerst sedert J. B. David in 1855 zijn *Geschiedenis van Brabant* publiceerde. Intussen is het roemruchte hertogdom opgedeeld in vier provincies. Noord-Brabant werd formeel van het hertogdom afgesplitst in 1648. In de Franse tijd werd het hertogdom verdeeld in wat later de provincies Antwerpen en Brabant werden genoemd en in 1994 werd deze laatste — tweetalige — provincie nog weer verdeeld in de provincies Vlaams-Brabant en Waals-Brabant en het hoofdstedelijk gewest Brussel.

Het is een buitengewoon aardig idee om ondanks alle af- en opsplitsingen in deze geschiedenis van Brabant het geografisch kader van het aloude hertogdom te blijven hanteren. Dit betekent dat — vanuit het zuiden gezien — Noord-Brabant steeds van de partij is. In dit opzicht is de monografie enigszins vergelijkbaar met het *Handboek voor de geschiedenis van Limburg* van dr. P. Ubachs dat in 2000 verscheen. In deze door één persoon geschreven synthese van 459 pagina's worden zowel Nederlands- als Belgisch-Limburg als een eenheid in verscheidenheid behandeld.

Ook de ambitie van het Limburgse en Brabantse project is gelijkaardig: steun willen geven bij de regionale geschiedschrijving. De redactie wilde vooral een grondig referentienaslagwerk samenstellen dat het nodige kader kan bieden voor auteurs die Brabantse studies ondernemen. In dit opzicht is deze indrukwekkende onderneming als een groot

De kerk in Oldenzaal was een bisschoppelijke kapittel- en parochiekerk in één, een in Nederland in de tiende tot twaalfde eeuw weinig voorkomende combinatie. Het kapittel was een centrum van onderwijs, bestuur en missiewerkzaamheden met een eigen immuniteit. Er was vanaf de dertiende eeuw een eigen *scriptorium*, getuige de vele akten die er afgeschreven zijn, en een zekere boekproductie, waarvan exemplaren in Noord-Duitsland zijn terechtgekomen.

De spirituele beleving komt in de hoofdstukken over de liturgie van het kapittel en het officie van Plechelmus aan de orde. Het officie, het kerkelijke uren gebed, van Plechelmus is grotendeels samengesteld uit gezangen van het officie van Bernardus van Clairvaux en van andere heiligen. Het wordt hier musicologisch gereconstrueerd en geanalyseerd.

De wederwaardigheden van de archieven en oude boeken zijn boeiend om te lezen. Branden, rampen en de reformatie worden genoemd als de archiefvernietigers. De rol van pastoor Johannes Geerdink (1803-1879) als collectionneur van archivalia en zijn betekenis voor de Twentse kerkelijke geschiedenis worden belicht. Ook anderen lieten zich in dit opzicht niet onbetuigd, en als de bisschop een parochie visiteerde, stroopte zijn secretaris de zolders van de pastorie en de kerk af op zoek naar waardevolle archivalia.

Het is een uitermate informatief boek; de auteurs zijn specialisten op deelaspecten, wat in enkele gevallen de leesbaarheid niet ten goede komt. Dit neemt niet weg dat het een prachtige publicatie is.

Gijs Boon

R. van Uytven, e. a., ed., *Geschiedenis van Brabant. Van het hertogdom tot heden* (Zwolle: Waanders, Leuven: Davidsfonds, 2004, 720 blz., ISBN 90 8526 101 5).

Deze fraai geïllustreerde synthese is de vrucht van veertien jaar werk en verschijnt voor het eerst sedert J. B. David in 1855 zijn *Geschiedenis van Brabant* publiceerde. Intussen is het roemruchte hertogdom opgedeeld in vier provincies. Noord-Brabant werd formeel van het hertogdom afgesplitst in 1648. In de Franse tijd werd het hertogdom verdeeld in wat later de provincies Antwerpen en Brabant werden genoemd en in 1994 werd deze laatste — tweetalige — provincie nog weer verdeeld in de provincies Vlaams-Brabant en Waals-Brabant en het hoofdstedelijk gewest Brussel.

Het is een buitengewoon aardig idee om ondanks alle af- en opsplitsingen in deze geschiedenis van Brabant het geografisch kader van het aloude hertogdom te blijven hanteren. Dit betekent dat — vanuit het zuiden gezien — Noord-Brabant steeds van de partij is. In dit opzicht is de monografie enigszins vergelijkbaar met het *Handboek voor de geschiedenis van Limburg* van dr. P. Ubachs dat in 2000 verscheen. In deze door één persoon geschreven synthese van 459 pagina's worden zowel Nederlands- als Belgisch-Limburg als een eenheid in verscheidenheid behandeld.

Ook de ambitie van het Limburgse en Brabantse project is gelijkaardig: steun willen geven bij de regionale geschiedschrijving. De redactie wilde vooral een grondig referentienaslagwerk samenstellen dat het nodige kader kan bieden voor auteurs die Brabantse studies ondernemen. In dit opzicht is deze indrukwekkende onderneming als een groot